

Date istorice. Construcția a fost ridicată în anul 1897 de către Mathilda Rădoiu, născută Luchian, verișoara pictorului Șt. Luchian. Din datele de arhivă ale Fondului Primăriei București — dosarul autorizației de construcție nr. 1392—13844 — reiese clar că autorul construcției este arhitectul N. C. Michăescu avînd ca beneficiar al locuinței pe Mathilda Rădoiu. Atît prietenia între arhitect și pictor, încă din perioada studiilor la Paris, poate și gradul de rudenie, au făcut ca antrepriza tuturor lucrărilor de pictură și decorație policromată să fie încredințată lui Șt. Luchian.

Monumentul este o construcție ce se dezvoltă pe subsol general, parter și etaj parțial, avînd pereți portanți din cărămidă, planșee din bolți de cărămidă între grinzi metalice, parțial, și din grinzi de lemn (peste subsol), planșee din lemn (peste etaj-parter-pod), șarpantă din lemn și învelitoare din tablă zincată. (Din bibliografie: Th. Enescu, *Atestarea picturilor la Vila Mathilda*, referat nr. 82/1983; P. Oprea, *Itinerar inedit prin case vechi din București*, 1986; M. Marcu, *Documentația la Proiect pentru restaurarea arhitecturii*)

Pictura, stil și tehnică. În ansamblul clădirii, decorația picturală se desfășoară în cele zece încăperi ale parterului în funcție de destinația inițială a fiecăreia. Suprafața mare ce a trebuit decorată a necesitat colaborarea și a altor pictori, probabil Artachino, Pascaly sau Titus Alexandrescu, prieteni cu Luchian, întregul ansamblu evoluînd sub bagheta viziunii unitare a maestrului care și-a pus semnătura într-una din încăperi (camera 24 — salonul), în luneta scafei deasupra ușii de intrare. Precizăm că în timpul lucrărilor de restaurare echipa de pictori a mai descoperit, sub suprapuneri diverse, încă două semnături ale lui Șt. Luchian, mai mici, în camera 25 (sufragerie), în colțul vest cu sud al pereților pictați. Executată la sfîrșitul secolului trecut, întreaga decorație se înscrie în estetica timpului, tematic repliindu-se destinației fiecărei camere. Concepută de arhitect probabil în colaborare și cu pictorul, decorația de relief înalt din ipsos se diferențiază după încăperi, spațiile pentru picturile figurative fiind programate în lunete de scafă, plafoane, pereți verticali în care se desfășoară 61 de picturi de autor. Lucrate în tehnica ulei pe glet de ipsos cu pigmenți, lianți și materiale de cea mai bună calitate, procurate de la firme cu renume, picturile vilei Mathilda vorbesc despre o perioadă din opera unuia din cei mai importanți pictori români moderni și se impun prin sensibilitatea cromatică, luminozitate și o deosebită căldură specifică lui Luchian. O notă aparte în pictura murală românească sub aspect tehnic și optic o constituie suportul de ipsos cu riflaj orizontal ce poartă compozițiile de gen ale pereților camerei 25 (sufragerie). *Decorația în relief înalt de ipsos* a fost concepută în legătură cu destinația fiecărei camere și se manifestă prin relief figurativ: capete, *putti*, elemente florale diverse, capiteluri și coloane, muluri și ancadrame etc. Au fost executate din ipsos armat cu cîlți, pe sistem modular, și prinse de pereți în cuie și mortare, iar pe plafoane cu sîrme. Culorile folosite sînt pe bază de ulei cu aspect mat, într-o paletă cromatică foarte nu-

anțată conform subiectelor în relief. În camera 21 ele imită un relief de bronz, în camera 22 fiecare floare este altfel colorată, în camera 25, imită culoarea și fibra lemnului, iar în camera 31 — o bogată policromie de tip oriental.

În afară de picturile de autor și decorația de ipsos în relief înalt policromat, la parter se mai păstrează, din etapa inițială, toate ușile, unele policromate, altele cu geamuri bisotate sau cu vitralii geometrice. De asemenea, în camera 25 (sufragerie) și nișa camerei 25 se păstrează ferestrele originale cu vitralii. Ușile policromate inițial în funcție de decorația fiecărei încăperi au fost acoperite, în decursul timpului, cu multiple straturi de vopsea de ulei. Din ansamblul inițial nu au mai fost găsite candelabre și, bineînțeles, nici un mobilier. În camerele 24 și 30, în schimb, s-au păstrat două sobe de teracotă de Meissen în stare bună. În camera 25 (sufragerie) s-au păstrat din faza inițială trei uși cu imitație de fibră de lemn foarte frumos și fin executate, acoperite și ele de straturi de vernis pe bază de ulei și multe stropituri. În aceeași încăpere, în registrul inferior, a mai rămas, într-o stare relativ bună, un lambriu de lemn de stejar cu o decorație florală cioplită îngrijit și patinată, în concordanță cu ambientul.

Intervenții ulterioare. Pentru o bună înțelegere a stării de conservare a picturilor figurative și a întregului ambient estetic, înainte de prezentarea lucrărilor de restaurare este necesar a enumera principalele intervenții care și-au adus contribuția la modificarea concepției unitare și prezentarea interpretată a picturilor figurative originale. În anul 1920, generalul Arthur Văitoianu este noul proprietar care cumpără casa de la Mathilda Rădoiu. De la această dată se cunosc lucrări de instalații, introducerea apei curente, introducerea încălzirii centrale cu combustibil lichid cu injector, o reparație a unei avarii provocate de bombardamentul din 4 aprilie 1944. S-a constatat că același proprietar acoperă cu vopsea de ulei plafoanele și scafele din camera 20 (vestibul) care are inițialele Mathildei Rădoiu și camera 30 (holul mare) unde schimbă și ambientul inițial prin lipirea unui tapet de pînză roșie pe pereții verticali, iar în zona inferioară montează un lambriu de lemn de cca doi m înălțime. De asemenea, tot etapei Văitoianu i se datorează straturile de vopsea în ulei la plafoanele camerelor 21, 22, 24, 31, parțial 30, precum și repictările din cîmpul picturilor figurative din nișa camerei 24, lunetele din camera 24, plafonul și pereții cu suport riflat ai camerei 25 (sufragerie). Aceste intervenții au fost executate cu ocazia reparațiilor și a chituirilor de fisuri provocate de seismul puternic din 1940. Executate de persoane cu slabă profesionalitate tehnică și artistică, lucrările respective au ascuns operele originale sub suprapuneri ce au întrerupt complet unitatea viziunii inițiale a lui Șt. Luchian, interpretînd masiv și grosier frumusețea transparentelor cromatice și factura gestuală a autorului, manifestată în panourile figurative. O altă etapă de intervenții survine din anul 1952 cînd imobilul a fost naționalizat în majoritate, spațiul fiind împărțit ca locuință la opt familii, în alte două încăperi cu dependențe rămînînd proprietarul cu doi chiriași. În anii 1958 și 1959

se cunosc reparații executate de I.C.R.A.L. Colentina, iar în 1960 s-au instalat gaze la sobe renunțându-se la vechea instalație de încălzire centrală. Multiplele familii cât și punctele de vedere necorespunzătoare referitor la ambianțele camerelor respective au adus, iarăși, degra-dări foarte importante ansamblului pictural, mai ales prin dese vopsitorii de ulei (șapte straturi) la plafoanele și pereții cam. 20, 33, 24 și la nișa camerei 24 care, fiind transformată în bucătărie, a primit o deschidere pentru fereastră în peretele de est și cele șapte rînduri de vop-sea de ulei în etape succesive. Camerele 21 și 22 au fost acoperite, în totalitate, la scafe și plafoane, de văruieli și straturi de humă, pereții verticali fiind deteriorați și apoi zugrăviți cu tapete. Spațiile respective funcționînd impropriu și ca bucătării, a fost posibilă formarea ma-sivă și continuă a condensurilor, a depunerilor de sub-stanțe grase și a atacurilor biologice.

În perioada multiplilor locatari s-au constatat și dese spălări cu detergenți a suprafețelor pictate rămase nea-coperite și zugrăveli precum și ungeri cu ulei (natural sau sintetic) a acestor picturi în vederea obținerii unor efecte așa-zis estetice a camerelor respective (îndeosebi cam. 24, 25, 30, 31). Tot în această perioadă, datorită neglijenței, s-au produs masive infiltrații de ape plu-viale în zonele chepengurilor sparte de la acoperiș, in-filtrații ce au putrezit grinzile susținătoare de plafon, în zonele respective antrenînd căderi de elemente de ip-sos. În aceste zone s-a intervenit cu reparații parțiale și superficiale, acoperite apoi cu noi straturi de vopsea (plafon cam. 24 și cam. 25). De asemenea, cu aceste ocazii, s-au adunat în panourile pictate noi repictări de ulei necesare a acoperi lacunele de culoare provocate de in-tervențiile brutale. Mai recent au apărut intervenții din partea I.C.R.A.L.-ului Vitan care, din 1983, a preluat lucrările de consolidare și restaurare a arhitecturii. A-cesta nu a reușit să execute lucrările la instalația pentru încălzire centrală, întreaga clădire stînd timp de trei ierni cu mult sub temperatura de întreținere și conser-vare optimă. Pe lîngă aceasta nu a reușit pînă la venirea echipei de pictori să monteze geamurile lipsă sau să astupe provizoriu multiplele goluri. În acest fel au apă-rut cantități mari de condens (în nișa 24 și oia) care au antrenat puternice desprinderi de strat culoare, unele de-jă pornite, în unele încăperi producîndu-se căderi to-tale pînă la preparația ipsosului (cam. 20 Vestibul de în-trare). Datorită unor neglijențe în lucrările efectuate de I.C.R.A.L. Vitan la schimbarea tablei pe acoperiș, în iarna 1985—1986, s-au penetrat masive cantități de umi-ditate pluvială în zidăria pereților de nord și vest la nișa camerei 24, producînd importante macerări, umflări de suport de ipsos, cu consecințe în desprinderi de strat culoare și suport.

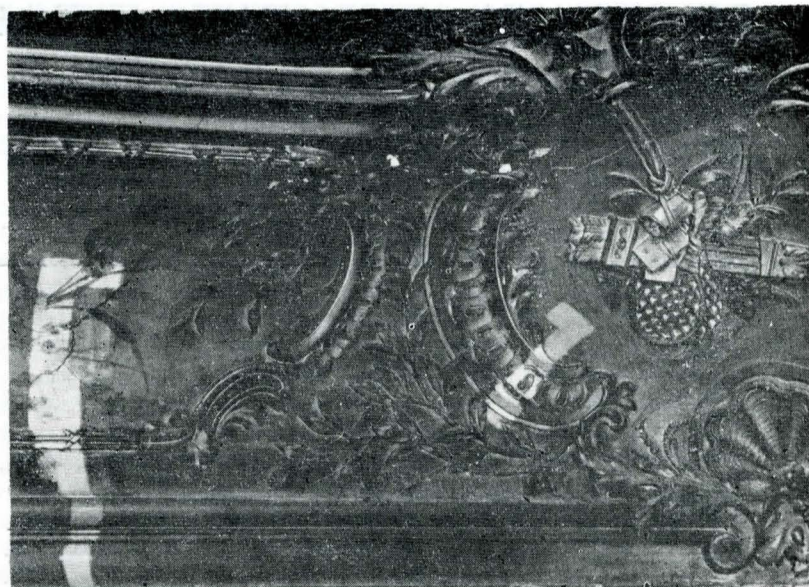
STAREA DE CONSERVARE

A. ARHITECTURA

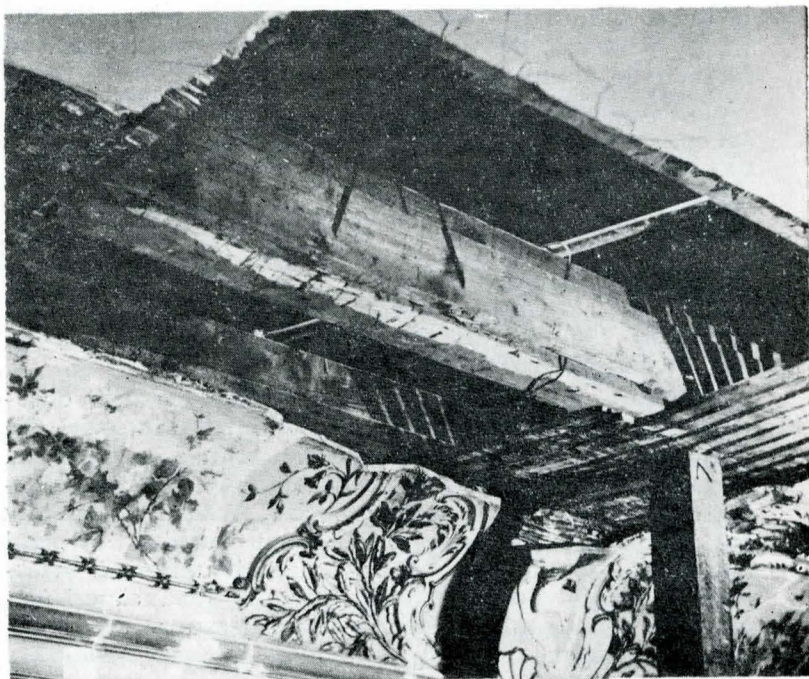
— *Zidăria* a fost ridicată din cărămidă bine arsă, le-gată cu un mortar de var-nisip cu bună aderență. Au fost depistate următoarele degradări: trasee lungi de fi-suri obținute la seisme și tasări, macerări și irupții de săruri de la umiditatea de infiltrație (nișa cam. 24).

— *Plafoanele* construite din grinzi de lemn de care sînt prinse șipci bătute în cuie și trestie legată cu sîrme și cuie au fost afectate de umiditatea de infiltrație. În podul camerei 24 s-au găsit o grindă putrezită pe nord și una pe sud, iar în podul cam. 25 două, de asemenea, putrezite, pe latura de sud. În afară de slăbirea rezistenței gene-rale, în aceste zone au fost afectate puternic reliefurile de ipsos și picturile.

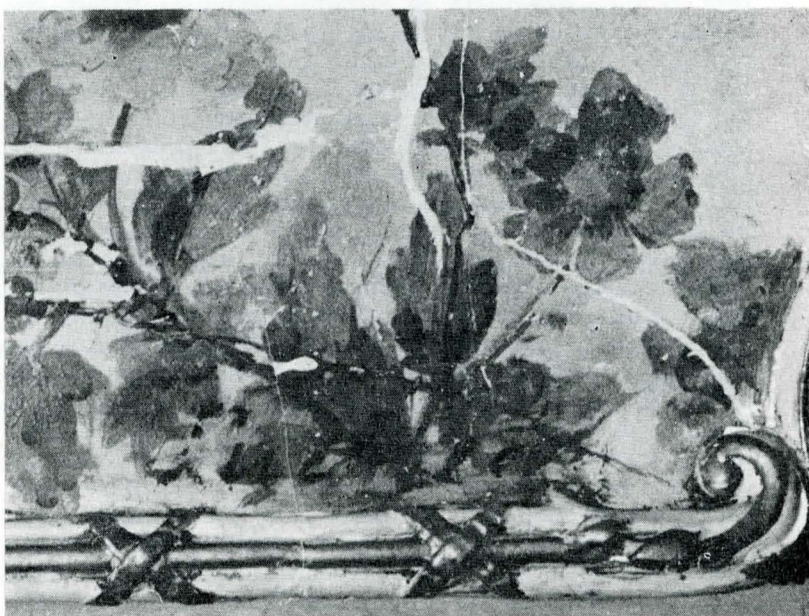
B. *STRATUL SUPOORT* este compus din „*arriccio*“ (var, nisip și ipsos) cu o grosime de 0,5—1 cm și un „*intonaco*“ din glet de ipsos, pus în 1—2 straturi de 1—3 mm grosime. În scafele pictate suportul este numai de ipsos, reliefurile policromate, de asemenea, iar în cam. 25 (sufragerie) panourile cu pictură au un suport

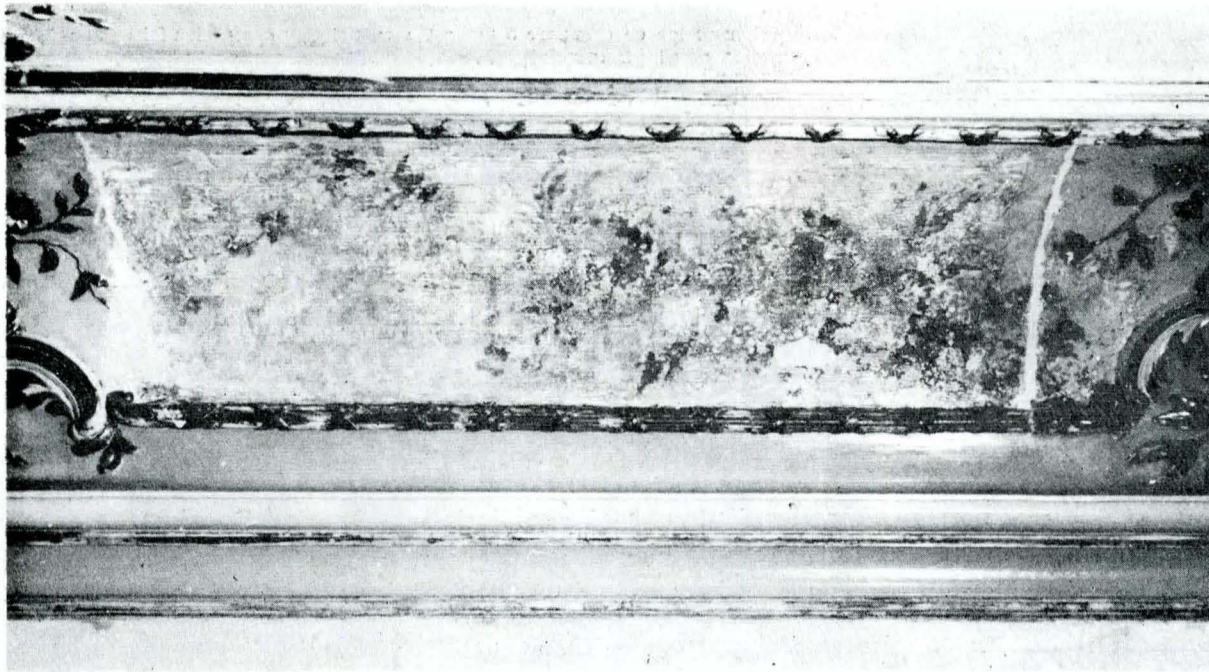
1 Camera 24 salon (perete vest colț cu nord), imagine înainte de înce-perea lucrărilor de conservare-restaurare. Se observă probele de curățare a depunerilor.

2 Camera 24 salon (perete sud), imagine în timpul lucrărilor de conso-lidare a rezistenței plafonului prin înlocuirea grindei de lemn putrezite.

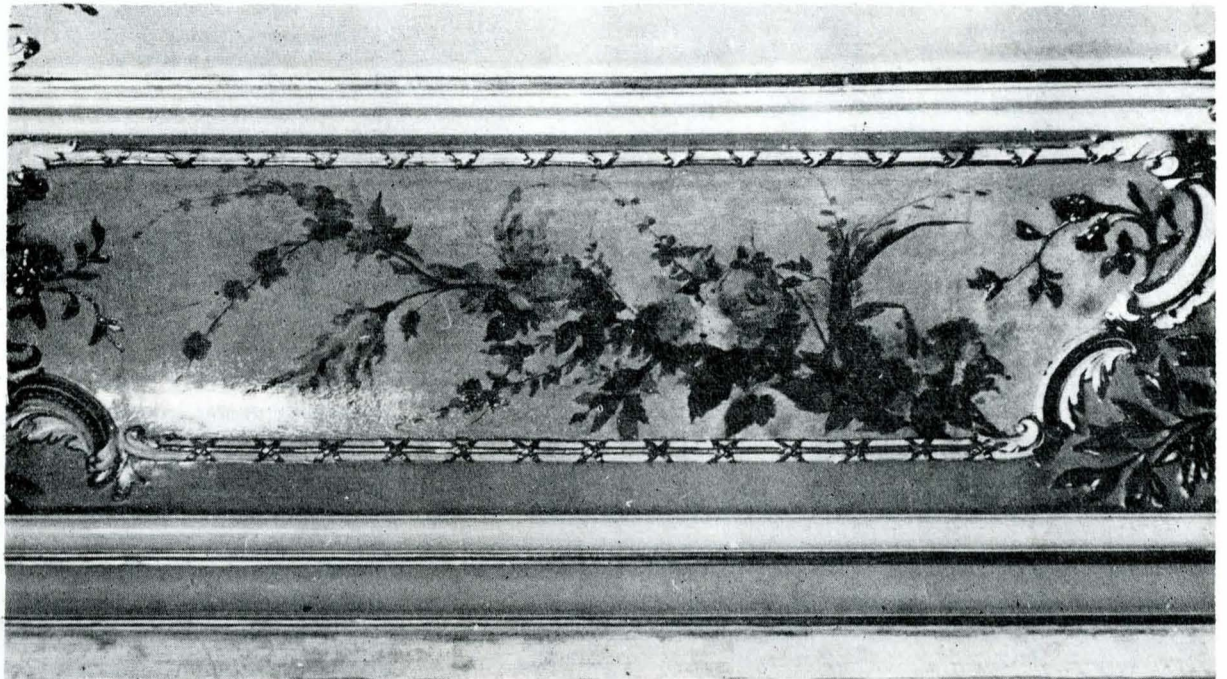

3 Camera 24 (perete vest), lunetă deasupra ușii cu semnătura Luchian, detaliu, imagine după consolidare strat culoare, curățare depuneri, chi-tuiri la nivel și înainte de reintegrarea cromatică.

Camera 24 (perete nord), lunetă deasupra sobei cu pictură degradată de infiltrații și temperatură ridicată, imagine după consolidare strat suport și culoare, curățire, chituri la nivel și înainte de reintegrarea cromatică.

5

Camera 24, ocalizare idem foto nr. 4, imagine după vernisare și reintegrare de culoare prin recuperarea desenului, a compoziției și cromaticii originale după reparațiile existente.

de ipsos riflat orizontal, preparat special pentru a imita o textură de tapiserie.

— *Chituri anterioare necorespunzătoare* au fost găsite în toate încăperile atât în cîmpurile cu pictură ale plafoanelor în lunetele pictate ale scafelor cît și la picturile pe suportul riflat. Executate neglijent cu ipsos sau chit de cuțit au fost practicate în diverse etape pentru a astupa fisurile provocate de seisme. Au fost depistate în cantități mari și la ipsoseria policromată. La nișa camerei 24 s-au constatat suprafețe foarte mari de tencuie pe bază de ciment.

— *Fisuri și crăpături* de diferite mărimi și importanțe s-au observat în toate încăperile în zonele cu pictură și în cele cu decorație de ipsos policromat provenind de la seisme, tasări și intervenții umane.

— *Dislocări* de la zidărie și între straturile componente ale suportului și față de structura plafoanelor au fost depistate în toate încăperile, provocate de mișcările seismelor și de infiltrații. În cazul decorației de ipsos, se datorează ruginirii unor șirme și cuie cît și intervențiilor umane.

— *Lacune profunde* au fost prezente în mai multe încăperi și se datorează umidității de infiltrație și intervențiilor umane. Lacune complete de moduli de ipsos s-au observat în cam. 20, 25, 30 și cel mai mult în cam. 21 și 22 unde modulii originali rămași la scafe erau în proporție restrînsă.

— *Strat suport calcinat* a fost găsit în cam. 24 și 30, la lunetele cu pictură de deasupra sobelor, ca o consecință a căldurii excesive în timp îndelungat.

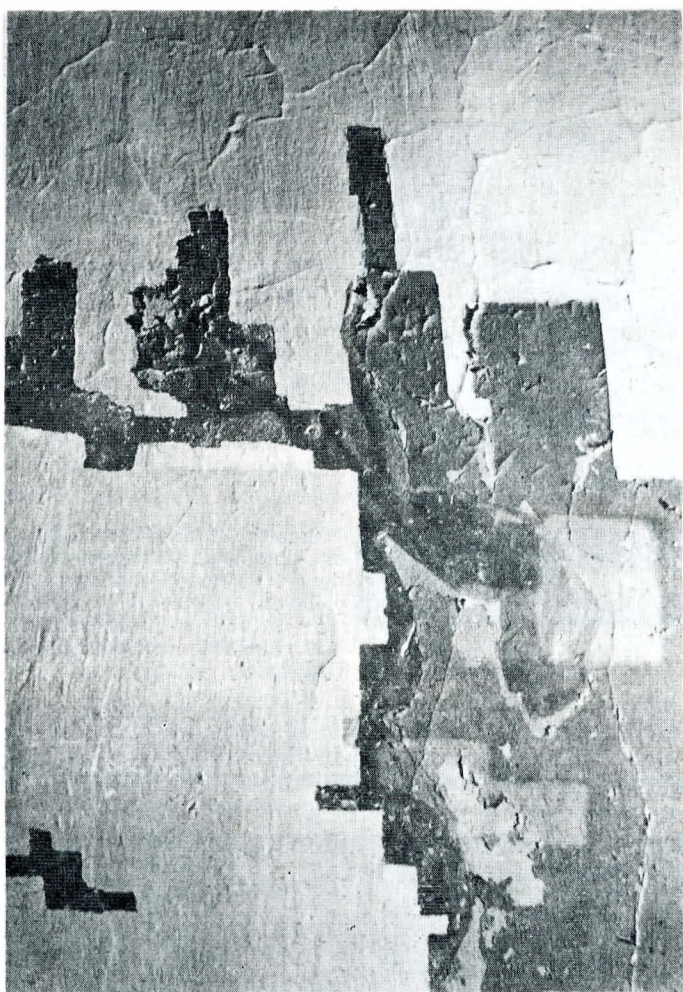
C. STRATUL DE CULOARE. Reamintim că tehnica de execuție inițială a fost „*a secco*” în ulei, stratul pictural fiind aplicat pe un glet de ipsos, preparat cu ulei sau clei în prealabil.

— *Desprinderi de culoare*, în special de tip însolțire cu răsucirea marginilor, se datorează umidității de condens și căldurii excesive deasupra sobelor. Au fost prezente în toate panourile cu pictură, la zugrăvirea plafoanelor și pereților din cam. 20 (vestibul) unde au antrenat desprinderile pînă la preparația ipsosului.

— *Lacune superficiale* manifestate îndeosebi în zonele cu desprinderi au fost depistate în toate încăperile atât în registrele cu pictură cît și în cele ale decorației de ipsos.

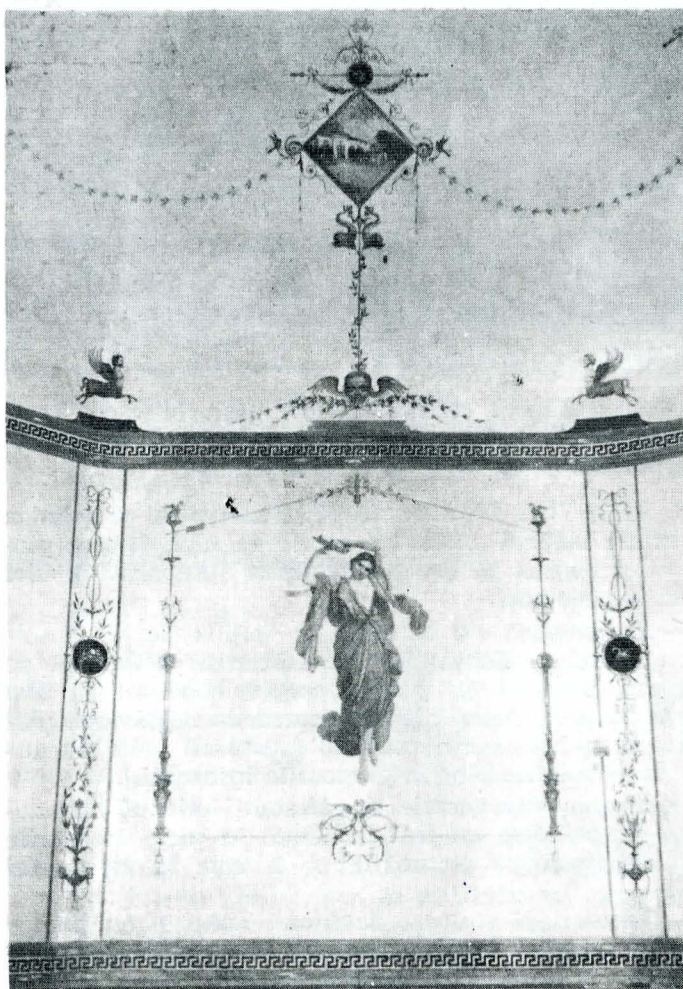
— *Văruiele și straturi de humă* aplicate cu pompa s-au găsit cu precădere în cam. 21, 22 la plafoane, scafe și pereți, ca urmare a intervențiilor umane.

— *Bronzuri necorespunzătoare* înnegrite și degradate au fost localizate ca elemente de decorație în cîmpurile reliefurilor de ipsos policromat adiacente picturilor și în celelalte zone ale reliefurilor de ipsos cît și pe decorația (în rămășițe) a pereților cam. 33 din holul mare.

6 Nișa camerei 24 (perete nord central), imagine cu lumină semirazantă în timpul probelor de decapare a celor 7 straturi de vopsea în ulei ce acopereau integral pictura inițială.

7 Nișa camerei 24, localizare idem foto nr. 6, imagine după decaparea celor 7 straturi de vopsea, curățire murdărie și verni îmbătrinit și în timpul chiturilor fine.

8 Nișa camerei 24 (perete nord central), imagine după terminarea lucrărilor de conservare-restaurare.

— *Repictări anterioare* au fost constatate în toate zonele reparațiilor de fisuri în câmpurile picturilor și ale decorației policromate de ipsos din toate încăperile.

S-a efectuat și o corectură cromatică a personajelor, a fondurilor de cer și a fondurilor simple, executată în ulei cu culori mai închise și aplicate foarte neglijent.

— *Zugrăveli în ulei* aplicate în straturi multiple și culori diferite au fost găsite acoperind integral picturile inițiale din nișa camerei 24, camera 20 (vestibul), cam. 22 și 33 din holul mare precum și pe decorația de ipsos unde au falsificat complet cromatica originală în cam. 20, 21, 22, 24, 30, 21, 33.

— *Eflorescențe salină* au fost depistate în nișa salonului 24, în cam. 24, pe zonele de nord și sud, în cam. 25 pe zona de sud, unde au afectat atât scafele cât și pictura de pe pereții riflați, datorate pătrunderii umidității pluviale și staționării acesteia în timp.

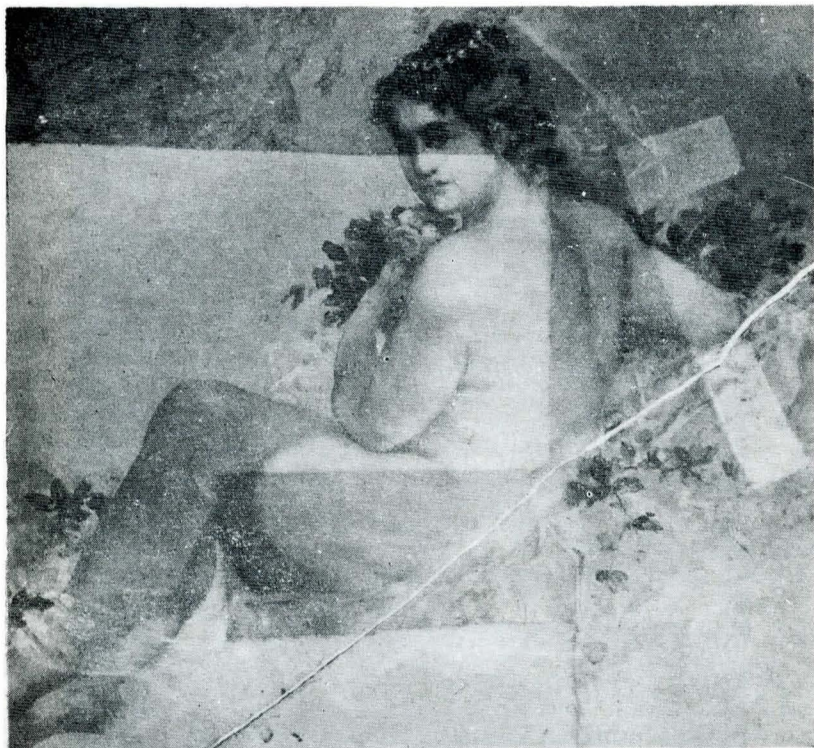
— *Verniuri pe bază de rășină și ulei* îmbătrânite, îngălbenite, maronizate și durizate în funcție de calitatea fiecăruia s-au găsit aplicate peste toate picturile din încăperi, atât peste repictări cât și sub acestea, suprapuse originalului, influențând puternic citirea coerentă a imaginii artistice. Au fost prezente și pe suprafețele picturilor originale, acoperite de straturi de vopsitorii la nișa cam. 24 și la plafoanele cam. 20, 22, 33.

— *Corpuri străine*: cuie, dibluri, șirme, existau în toate încăperile. În nișa camerei 24, în cam. 25 și 30, în plafoane, au fost găsite cârlige pentru corpuri de iluminat impropriu, montate anterior chiar în mijlocul compozițiilor figurative.

— *Depuneri de praf, păianjeni, funingine* au acoperit întregile suprafețe ale picturilor și decorației de ipsos policromat.

— *Carbonizări ale stratului de culoare* s-au întâlnit la lunetele cu pictură amplasate deasupra sobelor în cam. 24 și 30, ca o consecință a temperaturilor înalte, unde stratul pictural a suferit modificări fizice și chimice, prin arsuri și schimbarea aspectului și nuanțelor culorii.

— *Un strat de murdărie aglomerată și aderentă* acoperea întreaga întindere a picturilor și decorației policromate din ipsos și a fost găsit și sub repictările și zugrăvelile suprapuse originalului. Avea un aspect compact, de tonalitate închisă acolo unde praful și murdă-

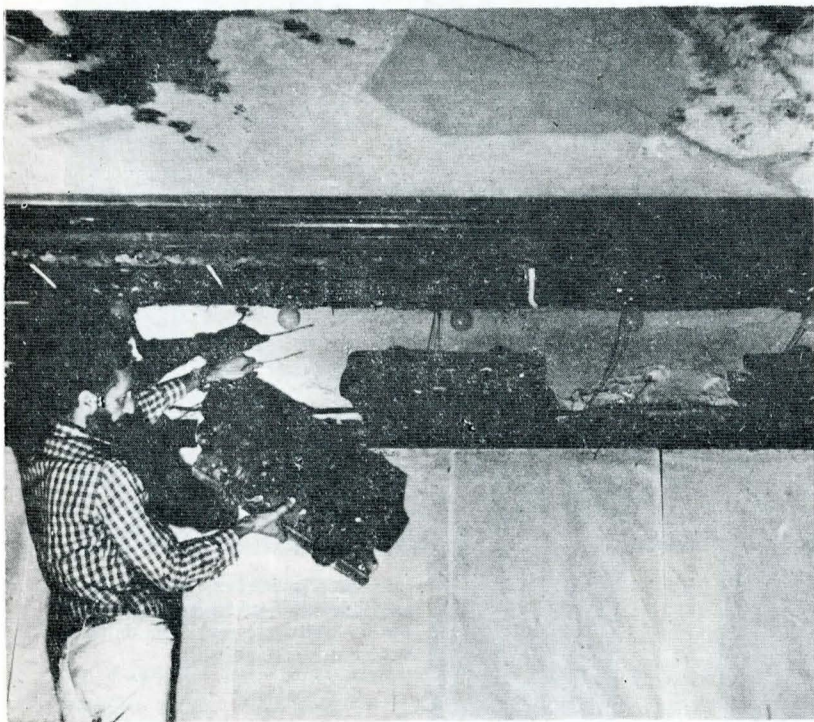
9

Camera 30. Imagine după consolidarea stratului de culoare desprins și în timpul curățării depunerilor (plafonul central din dormitor).

ria au fost înglobate în substanțe grase, și de tonalitate mai deschisă în zone unde au fost făcute spălări cu detergenți și folosite cîrpe murdare de var sau ipsos.

— *Gudroane* au fost depistate în zone unde s-au întrebuințat cîrpe muiate în solvenți care au lăsat urme închise și discontinue ce îngreunau lecturarea programului pictural.

Un capitol aparte l-a constituit murdăria de muscă,

Camera 25. Sufragerie (perete nord, zonă scafe), imagine în timpul operațiilor de consolidare a modulelor de ipsos dislocați și fisurați prin reanșorări cu șirme și holșuruburi noi.

de mare frecvență și puternic aderată de stratul de pictură inițial, contribuind negativ prin aspectul său de ciuruire asupra acurateții luminoase și deschise a culorilor autentice.

CAUZELE DEGRADĂRILOR

— *Naturale*: — Seismele au declanșat multiplele dislocări, fisuri, crăpături și căderi;

10

Camera 30. Imagine finală după conservare-restaurare (plafonul dormitorului).

— Umiditatea de infiltrație și condens a contribuit negativ la slăbirea aderenței straturilor de suport și culoare, au putrezit grinzi de susținere la plafoane etc;

— Fenomenul de îmbătrânire a activat și continuă să ofere unor tipuri de degradări teren prielnic de manifestare.

— *Factori accidentali*, precum vicii ale sistemului de acoperire, au înlesnit penetrarea de cantități mari de ape pluviale cu consecințele respective.

— *Intervențiile umane*, enunțate mai pe larg la capitolul respectiv, au avut la bază o concepție neadecvată și agresivă asupra folosirii și asupra reparațiilor ce s-au efectuat într-o clădire de patrimoniu cu picturi executate de, și sub coordonarea artistică a unuia din cei mai mari pictori români, Șt. Luchian.

LUCRĂRI CE AU FOST PROPUSE ȘI EXECUTATE

11

Se cuvine aici a menționa eforturile deosebite și constructive ale forurilor competente și în drept care au reușit să elibereze clădirea de multipli locatari, au solicitat atestarea picturilor prin referatul istoricului de artă Theodor Enescu, au găsit beneficiarul de fonduri și folosință, au elaborat proiectul de restaurare a arhitecturii și au susținut ideea conservării și restaurării picturilor și a întregului ansamblu decorativ sub coordonarea unei echipe de pictori-restauratori specializați pe probleme de artă monumentală și pictură în ulei.

Marcați de răspunderile care le au, reprezentanți ai C.N.E.F.S. și I.E.A.B.S., ai C.C.E.S., ai O.P.C.N.B., ai U.A.P. și F.P. și-au adus contribuția la soluționarea și bunul mers al lucrărilor de la acest monument de artă de valoare națională.

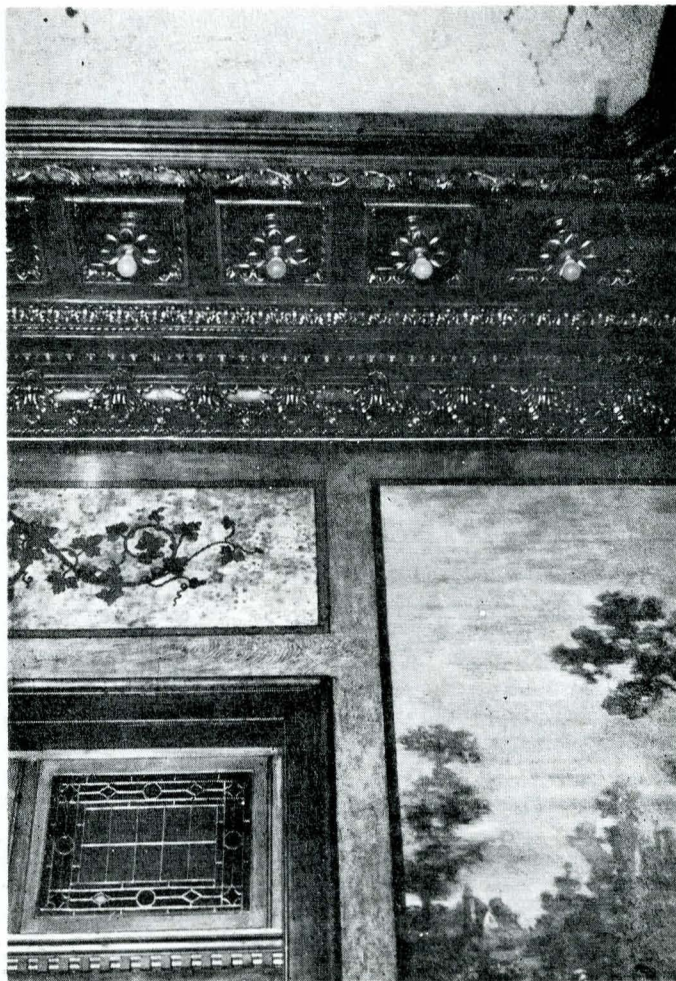
Buletinul de analize chimice a fost întocmit de laboratorul de specialitate de la Institutul „N. Grigorescu“ București.

Cercetările documentației pentru deviz, coordonarea și lucrările de restaurare propriu-zise au fost efectuate de un colectiv de pictori-restauratori format din: Gheorghe Pătrașcu, Viorel Grimalschi, Cornel Boambeș, Oliviu Boldura și Mircea Mureșan. Operațiunile de mare dificultate s-au desfășurat cu participarea pictorilor-restauratori: Silviu Petrescu, Vladimir Hălălău, a sculptorilor-restauratori: Argeș Epure, Bogdan Popescu, a chimistului Mihai Lupu care a acordat asistență tehnică de specialitate pe toată durata șantierului, ca și a ajutoarelor specializate: Sebastian Biltiu, Ion Lăcătușu și a altor colaboratori.

Amplul proces de conservare-restaurare, pentru prima fază, a început, după avizarea documentației de deviz și rezolvarea formalităților, la începutul lui martie 1986 și a fost terminat în ianuarie 1987.

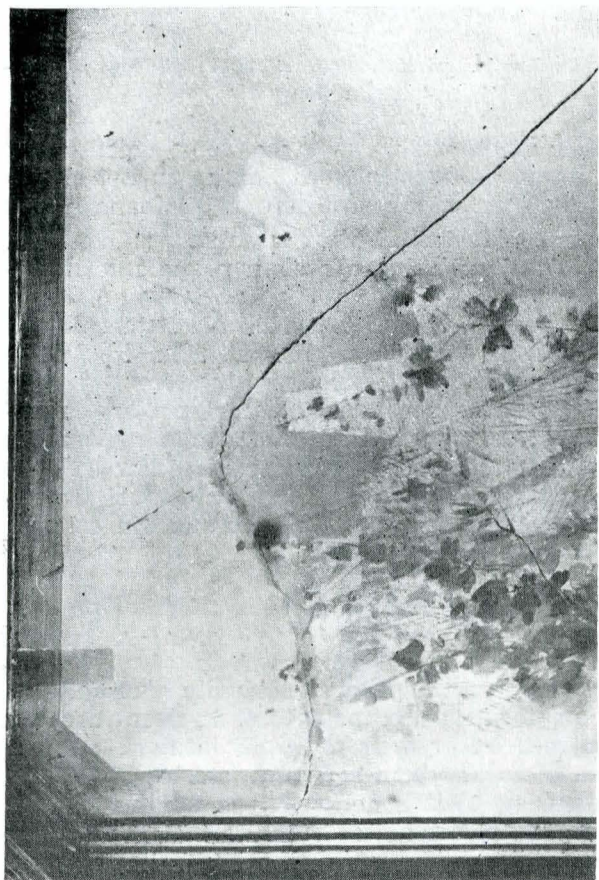
A doua fază include camerele 20 (vestibul) și 33 (hol mare), spații inițial destinate către I.C.R.A.L. Vitan care trebuia să dea jos și să refacă din nou scafele, plafoanele și pereții verticali. În urma unor sondaje stratigrafice (șapte straturi de vopsea), efectuate ulterior, s-au descoperit dedesubt picturi figurative și ornamentale a căror conservare-restaurare nu poate fi executată decât de echipa de pictori-restauratori.

Lucrările de consolidare și restaurare a arhitecturii au fost începute în 1983 de către I.C.R.A.L. Vitan, care a executat o parte de lucrări până în 1987. Din martie a.c. restul lucrărilor au fost încredințate unor meșteri calificați ai beneficiarului. Înlocuirea celor patru grinzi putrezite cu altele noi la plafoanele cam. 24 și 25 au fost făcute de I.C.R.A.L. Vitan sub asistența tehnică a echipei de pictori-restauratori care a asigurat zonele respective, în cazul grindei de sud din cam. 24 demontând can-

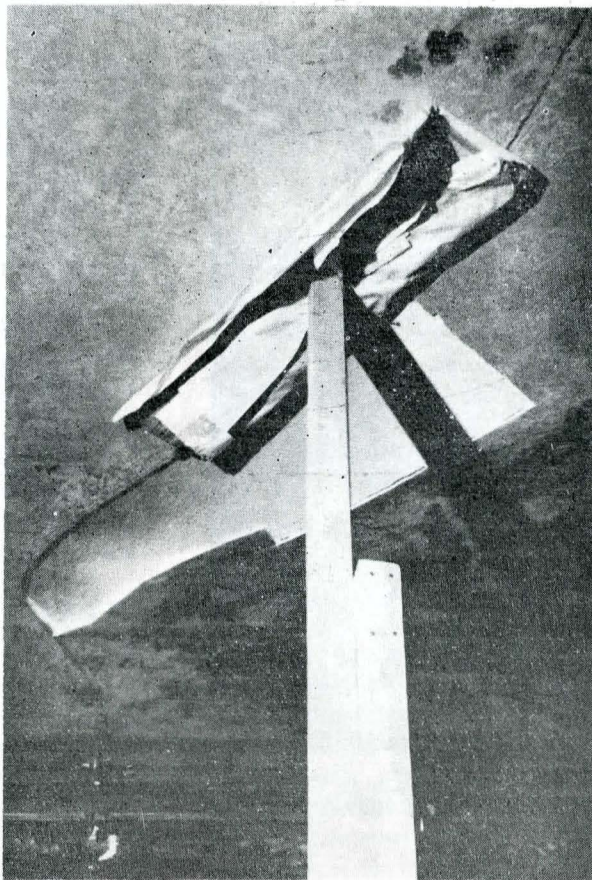

14

Camera 25. Localizare idem ca la foto nr. 12, imagine de ansamblu a zonei după conservare-restaurare.

12

13

Camera 25. Plafon (partea spre est), imagine în timpul operațiilor de înlăturare/repictări de ulei suprapuse originalului.

Camera 25. Plafon (partea spre est), imagine în timpul operațiilor de consolidare suport dislocat prin extragere locală, injectări și replantare.

tități însemnate de moduli de ipsos policromat pentru a oferi teren prielnic de lucru și intervenind cu utilaje și manoperă la montarea în timp mai scurt a noii grinzi de susținere.

Întregul set de propuneri avizate și lucrări executate a promovat concepția păstrării suporturilor originale la

pictură și a decorației de ipsos, neadmițând înlocuiri cu elemente noi decât acolo unde au fost lacune. Astfel, zone cu dislocări importante de suport de la plafoanele și scafele cam. 20, 22, 24, 25, 30, 31, 33 și la pereții nișei 24, cam. 25 și 33 au fost rezolvate în acest sens prin: lucrări de extragere și replantare, demontare și montare

Camera 25. Plafon (partea de est), imagine finală după conservare-restaurare.

Camera 20. Vestibul (perete est), imaginea cu lumină razantă ilustrează desprinderi masive ale straturilor de vopsitorii.

cu ancorări de sirme noi prin extradaturi și holșuruburi la ipsoserie, injectări cu proptirile de rigoare, chituri de profunzime și la nivel. Injectările s-au efectuat cu seringi și ace de diferite lungimi avînd ca material adeziv caseinatul de Ca bine strecurat cu adaos de aracet în funcție de zone și dificultăți. Lungile fisuri ale plafoanelor au primit în adîncime pentru consolidare fuioare de cîlți înmuiate în caseinat de Ca peste care s-a matat un *arriccio*-clasic de var și nisip și s-au adus la nivel prin chituri cu glet de ipsos.

Prima operațiune necesară în contextul dat a fost consolidarea stratului de culoare desprins și clivat între straturi. După cercetarea și stabilirea exactă a zonelor respective, consolidarea s-a efectuat pe zone mici prin injectări de adeziv, clei de pește (în concentrația nece-

16

Camera 33. Hol mare, imagine cu lumină razantă în timpul operațiilor de îndepărtare mecanică a suprapunerilor de vopsitorii după înmuieri locale cu comprese chimice.

sară) la cald și presă pînă la readerarea la suport. Operațiunea a avut un indice foarte mare de dificultate datorită amplasării picturilor de plafoane și scafe curbate cît și faptului că a trebuit executată în condițiile existenței și a straturilor de repictări peste stratul original desprins.

Suprapunerile multiple peste pictura autentică au fost îndepărtate diferențiat în funcție de natura și modul de manifestare fizico-chimică a fiecăreia. Văruielile prezente în cam. 21 și 22 au fost înlăturate prin metode mecanice și chimice nedestructibile, de o mare dificultate fiind zonele reliefului înalt de ipsos policromat.

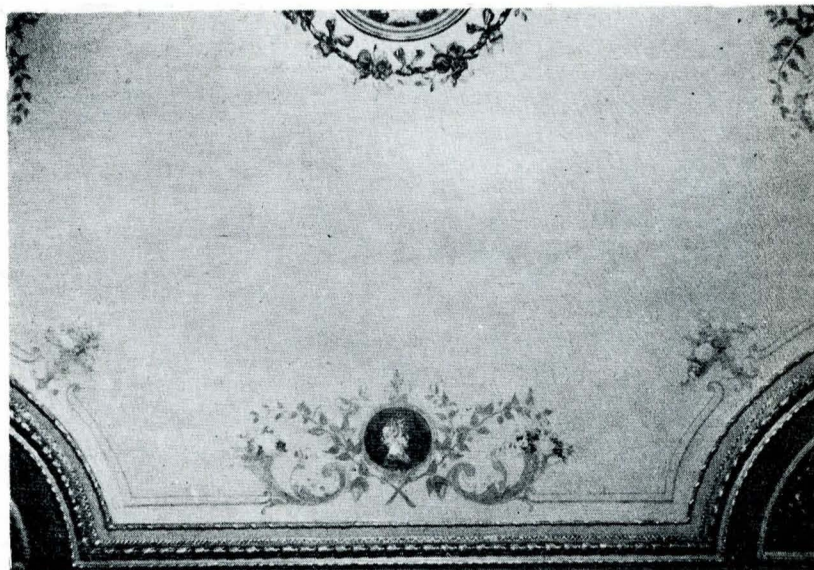
Zugrăvelile cu sumă mare de straturi peste original au putut fi îndepărtate atît mecanic la bisturiu și spatule specializate pe uscat pe rînduri succesive de vopsea cît și chimic prin comprese de sugativă îmbibate mereu cu soluții pe bază de alcool etilic absolut, dimbutil, amoniac, alcool butilic, acetonă, metilcelosolv, în proporții stabilite după duritatea straturilor de vopsea. S-a urmărit folosirea soluțiilor mari temperate cu cît operațiunea se apropia mai mult de culoarea originală. Zugrăvelile respective ce acopereau integral plafoanele cam. 20, 22, 31, 33, integral nișa 24 și parțial celelalte încăperi au constituit degradarea majoră cu modificări esențiale asupra ansamblului inițial, recuperarea picturilor și a cromaticii originale dovedindu-se a fi posibilă în special pe cale chimică controlată cu riscul toxicității asupra operatorilor.

După decaparea zugrăvelilor a apărut un strat de murdărie aglomerată, aderentă, care a fost înlăturat cu soluțiile nr. 1 și 2 Filatov după caz. Curățarea murdăriei a făcut posibilă citirea exactă a repictărilor din nișa 24, lunetele cam. 24, plafonul și pereții riflați ai cam. 25, plafonul cam. 30. Acestea au fost îndepărtate chimic pe porțiuni restrînse cu soluțiile 5 și 6 Filatov în funcție de aportul liantului și al împăstărilor neoriginale. Sub repictările respective s-a găsit iarăși un strat de murdărie care a fost curățat unitar cu soluția nr. 1 Filatov, iar sub

această murdărie s-a depistat stratul de verni inițial îngălbenit și durizat ce schimba cromatica originală. Acest verni a fost înlăturat prin procedee chimice, iar, în unele cazuri, regenerat fără a afecta pictura originală. Murdăria de muscă, muiată local cu soluție adecvată, a fost îndepărtată cu vîrf de bisturiu cu mare finețe. În permanență zonele operate cu soluții chimice au fost neutralizate. După terminarea lucrărilor de consolidare strat pictural și suport, îndepărtarea tuturor suprapunerilor și chiturilor necorespunzătoare, după montarea elementelor lipsă și chituirile la nivel de întindere mare și mică și prepararea acestora, după chituirile superficiale de strat culoare cu carbonat de Ca purificat legat cu clei de pește, s-a aplicat un strat de verni de retuș în esență de terebentină. Reintegrarea cromatică a lacunelor de culoare s-a efectuat fără depășiri, cu culori de verni Rembrandt și extrafine, urmărindu-se principiul reversibilității. Reintegrările din cîmpul picturilor au căutat să se replieze cît mai bine nuanțelor și tonurilor adiacente, fiind executate de la început ușor mai deschise. Deosebit de dificile au fost reintegrările pe noile chituri ale fisurilor din plafoanele pictate și de pe pereții cu suport riflat, unde există pante ale acestora din cauza denivelărilor între plăcile suportului, zone unde reintegrările de culoare oscilează în tonalitate în funcție de unghiul de incidență al luminii. S-au efectuat reconstituiri în lacunele mai mari din cîmpul picturii, folosindu-se reperele de desen, compoziție și culoare din zona adiacentă originală.

Un capitol aparte l-au constituit reintegrările pe multiplele chituri aplicate în lacunele de suport și de strat culoare, cît și reconstituiri pe chituri de întindere mare din nișa 24. Aici, cu toată cantitatea foarte mare de chituri noi, s-a păstrat ideea menținerii stratului de culoare original, indiferent de gradul ridicat de dificultate în ceea ce privește apropierea la nuanță și ton a reintegrărilor de culoare. Reconstituirea de desen și compoziție pe chiturile de întindere mare s-a executat după un proiect propus de echipa de pictori și avizat de comisia de specialitate la fața locului prin probele prezentate.

În afara lucrărilor propuse în documentația tehnico-economică, după ridicarea schelelor, echipa de pictori a constatat necesitatea unor lucrări noi ce au trebuit executate precum: demontarea modulelor de ipsos fisurați în zona scafelor pe întinderi mari, lipirea și consolidarea acestora prin sîrme, lemne și holșuruburi noi cu remontarea modulelor la loc ca și curățarea de murdărie și scoaterea verniurilor și petelor cu soluții adecvate la ușile cu imitație de lemn din cam. 25. De asemenea, echipa

Camera 22. Plafon, imagine după conservare-restaurare.

de pictori-restauratori a efectuat multiple stratigrafii asupra ușilor policromate încărcate cu zugrăveli pentru a stabili cromatica originală și a acordat în permanență asistență tehnică de specialitate și artistică atât lucrătorilor de la I.C.R.A.L. cît și celor ai beneficiarului care au avut în sarcina lor lucrări de instalații de încălzire, electrice, schimbări parchet, vopsitorii etc.

Întregul set de operațiuni cu un grad înalt de dificultate ce s-au desfășurat asupra decorațiilor murale de la „Vila Mathilda“ a căutat să conserve tot ce este original, recuperînd pentru întregirea ansamblului cantități mari de pictură figurativă și ornamentală de sub multiple suprapuneri de zugrăveli, lucrările fiind coordonate și orientate spre a pune în valoare această operă remarcabilă și unică, dirijată și executată de pictorul Ștefan Luchian.

Beneficiarului i-a fost lăsată spre păstrare o documentație tehnico-științifică constînd din Jurnal de șantier, relevee, fișe de restaurare precum și un bogat material fotografic cu imagini înainte de începerea lucrărilor, diferite faze de lucru și finale, după terminarea procesului de conservare-restaurare. Fotografii Silviu Petrescu.

Construcția din str. Oțetari nr. 2, București, este în prezent, sediul Federației Române de Șah și al Clubului Central de Șah.

SUMMARY

The author of the article presents the procedures used in the restoration of the mural decoration of the "Mathilda" villa, of Bucharest. Downstairs, one remarks a rich and particularly valuable mural decoration made by Ștefan Luchian, one of the greatest Romanian modern painters. Both the decoration in relief of polychromatic plaster, the figurative and ornamental paintings and the whole ambient were designed and made according to the artistic mentality of that epoch, the themes and subjects varying in conformity with the destination of each room.

The painting was made "a secco" in oil on a thin polishing plaster coat, fixed on an "arriccio" of lime and sand lying on a brick wall or on reed and wood laths attached on beams on the ceilings. Beginning with 1920, electric plant and central heating were introduced modifying the aspect of some rooms by uniform paintings; after the 1940 earthquake, repairs were made and oil repaintings covered all the original panels. From 1952, the numerous families who inhabited the villa considerably contributed to the increase of the degradations. Likewise, the earthquakes and rain infiltrations resulted in fissures, displacements of support, the loss of resistance of the wood beams by putrefaction, detachments of coloured layers, a great variety of superpositions of oil, varnishes, an adherent layer of dirt etc.

The works of the first stage of recovery and restoration of the decoration began in March 1986 and ended in January 1987. The second stage,

dealing with two rooms (20 and 30) where paintings were discovered under 7 layers of dyeings on the ceilings, is in process of finishing.

Works have been carried out in order to consolidate the support layer, the colour layer, to take to pieces and to reassemble the fissured plaster modules, with new wires; extractions and replantings on the painted panels, deep and shallow puttyings, injections, cleanings of dirt, of tar, removings of old varnishes etc. have also been made.

Physical and chemical procedures have been used in accordance with problems, difficulties and zones, the group of restoring painters being always assisted by a specialized chemist. The most difficult action was the recovery of the paintings from four rooms completely covered in the course of time by the oil dyeing. All the operations have been carried out without damaging the original layer of support and colour.

The reversible colour reintegrations have evolved on the multiple large or small puttyings in light aquatints recomposing the drawing, the chromatics in case they were missing. The group of painters technically assisted the builder and other workers who consolidated the architecture or performed various works of installation, dyeing etc.

The conservation of all that is original, the recovery of lots of paintings and decorations and their restoration have contributed to the reintroduction of Ștefan Luchian's valuable mural work into the artistic circuit.